

Gelin / hekaýa

Category: Goşgular, Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gelin / hekaýa GELIN

Zübeýda Etrek derýasynyň dury olumyndan küýzesini doldurmak üçin egildi. Şonda onuň babyr bilek, gara saçlarynyň uçlary suwa degerläp-degerläp gitdi. Gyz ony gysymlap, gerdenine oklady. Küýze lykyrt edip dolansoň, egnine alyp, tazygan jeren ýaly, töweregine bir garanjaklady. Suw almaga gelen gelin-gyzlar eýýäm gidipdir. Gün ikindi ýerine golaýlaýar. Öýe gitmäge gyssanmak gerek. Onýança:

– Gurgunmyň, ak gyz? – diýen mylaýym zenan sesi ony tisginmäge mejbur etdi.

Adatça, obalylar biri-birini sesindenem tanaýarlar. Bu bolsa nätanyş. Özem golaýjakdaky ýaly ýylgynyň aňyrsyndan çykdy. Zübeýda ony asyl görmändirem. Bu kimdir birini aňtap ýören bolaýmasyn?

Ýetişip barýan maral gabagyny çalaja galdyrdy. Ol jogap bermekden geçen, agzyny öweldip, tas küýzesini gaçyrypdy. Onuň

öňünde serwi kamat boýly, dag arkajynda saklanyp galan gar kimin ap-akja, gara gözli, keýik aşygy kimin owadan gelin dur. Ter ýañaklar tämiz säheri ýadyňa salýar. Pökgüje dodagyndan weli, bal damaýyn-damaýyn diýýär. Çil-çil zülpünden kükeýän anbar ysy-da, Zübeýdany humar etdi.

– Aý, gyz, jogap bermediň-le?!

– Şükür, gezip ýörüs.

– Azajyk eglen, menem suw alaýyn.

Az salymdan olar deňleşip ýörediler. Zübeýdanyň ýene sussy basyldy. Ol бүдрäýmekden heder edip zordan basýardy. Gelnäň ýöreýşini wasp etmäge Magtymguly gerek. Uz basyp, hut eräp-akyp barýar. Ýogsam, gyzlar Zübeýdanyň sallanyşynam öwýärler ahyryn!

Gelin oňa göz gyýtagyny aýlady:

– Adyňy aýt-da, men-ä, täze göçüp gelen Mämmet baýyň gyzy Aknur.

– Men Döwletmämmediň gyzy Zübeýda.

– Güman edýärdim. Magtymgulyňyňam aýal doganymy?

Gelnäň ýañagyna gyrmyzy çayyldy. Ýöne muny Zübeýda duýman, gysgaça jogap gaýtardy:

– Edil özi.

Zübeýdanyň öýleri obanyň ileri çetinde, derýa golaýdy. Aknurlar bolsa ýokarsynda ýurt tutunypdy. Suwa gaýdyşyn-gidişin Zübeýdanyň öýleriniň ýakynyndan geçmek boljak.

– Bu ýerde entek tanşym ýok. Ertir suwa bile gaýdaly, garaşgyn maňa, Zübeýda.

Aýrylyşmaly bolanda, Aknur Zübeýdanyň öýlerine tarap bir nazar saldy, ýöne gyz muny-da aňşyrmady.

Aknuryň mylaýymlygy, näzikligi Zübeýdanyň kalbyny бүтінleý eýeledi. Ertesi suwa gitmeli mahalyndanam ir ýola çykdy. Näme üçindir, gelnäň wagtyndan öň geldi. Olar köne tanyş ýaly salamlaşdylar.

Suwdan gaýdyşyn deňleşip ýörediler welin, kesesinden seretseň, edil bir zenan barýana meňzeýärdi. Sebäbi indi Zübeýdanyň ýüregi düşüşipdi, onsoň ädiminem ýalňyşmady.

Olar dem dürsemek üçin sägindiler. Bu gelin-gyzlara iç döküşmäge ajaýyp, ýöne wagt gysgady. Täze tanyşlara gürrüň eder ýaly pynhan syr barmyka?

Aknur Zübeýdanyň öýlerine gözünü dikip:

– A, gyz, öýüňize myhman geldi – diýdi.

Dogrudanam, olaryň gapysynda iki adam atdan düşüp durdy. Muny

gören Zübeýda:

– Ol-a, Magtymguly dädem dagy – diýdi.

– Ýanyndaky kim?

– Durdy bagşy.

– Nirä gidipdiler.

– Daga gezelenje.

– Bular öňki obamyzdakak bize-de barypdylar. Şonda Magtymgulyň ýekeje gezek görmek bagty miýesser edipdi.

Zübeýda gelne ýaltyldap bakdy. Onuň ýañaklary ikindiniň şapagyna meňzäp, gyrmyzylanypdy. Özem birsyhly saçlarynyň çowuny oýnaýar. Gelin halyna ýaş ýigidiň adyny süýjülik bilen agzaýar-la? Şahyrlygy üçinmikä? Sebäbi Magtymgulyň ismi uludan-kiçiniň dilindedi. Gögele gyz mundan baş alyp çykyp bilmedi. Dymyp durmagam gelşiksizdi.

– Bize-de bardy diýdiňmi?

– Hawa.

– Haçan?

– Geçen ýylyň başynda. Dädem dagy maňa hyzmatkär etmäge kürt gyzyny satyn aldy. Olam bir garybyň ýekeje gyzy eken. Dädesi Döwletmämmet aganyňka barypdyr, gyzymy alyp ber diýip. Biri salgy berendir-dä, il içinde abraýly bolansoň, Döwletmämmet aga dümewli bolup, Magtymguly gaýdypdyr. Dädem her bir işde maňa geňeşýär. Bu gezegem şeýle boldy. Menem: "Magtymguly ýaly adam gelen bolsa, beräý, däde" diýdim. Muzduny-da almady. Özüm beýleki öýümizdedim. Öň goşgularyndanam bilýärdim. Aýagy bilen gelipdir, göreýin diýip daş çykdy. Bürenjegiň astyndan bir göz aýladym weli, seňrikmen, nazarkerde ýigit eken. Maňa gabagyny-da galdyrmady.

Gelniň söhbetiniň soňunda hasrat duýuldy. Eýsem näme? Owadanlar buýanjaň we tekepber bolýarlar. Onda-da Aknur, owadan, diýeni bolýan baý gyzy.

Zübeýdanyň täze boýdaşyna ýüregi awady, ony köşeşdiresi geldi, ýöne dogrusyny aýtdy:

– Asyl, agamyň özi agrasdyr, Aknur. Ony sylanlygyň üçinem, Taňryýalkasyn.

– Şondan bärem hyzmatkär tutamok. Dädem, Magtymgulyň Meňlini alyp bilmänligini eşidibem köp gynandy. "Kömek ederdim welin, wagtynda bilmändirin" diýdi. Dädem Magtymgula uly sarpa goýýar. Onuň goşgularyny maňa göçürdip toplaýar. Özüm-ä, köpüsini ýatdan bilýän. – Gelin uludan dem alyp, gürrüňini dowam etdi. – Dädem aslynda ýalňyz, ýeke ýigit. Tütjar baý-da

däl, ýöne barly adamyň nesli. Biz balkanly ýomut. Baýyň biri dädeme görüplik edip, ýüwrük atyny iňňe berip öldüripdir. Onsoň, olam, assyrynlyk bilen, mal-garasyny, maşgalasyny gökleňlere ugradyp, bir gije baýy öldürip gaçypdyr. Gökleňler ony sylaýar. Şondanmy ýa-da ýekeligindenmi dädem, garaz, dözümsiz.

Aknuryň gürrüňine bütinleý berlen Zübeýda günün batanlygyny-da duýmady. Ejes-ä käýemez weli, suwdan ilkinji gezek öýe wagtynda baryp biljek däl, gijä galdy. Ol howlukdy:

– Gideli, indi, Aknur.

Olar egni deňläp ugradylar. Ýene-de dymşlygy Aknur bozdy:

– Magtymgula kümüş ussasy-da diýýärler, gyz.

– Hawa.

– Gulakhalkamyň biriniň halkasy döwüldi welin...

– Ertir geläý ussahana, bileje bararys. Bejär.

Aknuryň ýüzüniň hut ot alan ýaly çym-gyzyl bolanlygyny Zübeýda bu gezegem görmedi. Gelniň Zübeýdany öýlerine oturmaga çagyrazy geldi. Ýöne ýaňy tanyş bolan, uslyp bilmedi. Dilini dişledi. Biraz mahal geçeni, onsoň ümeçilige çagyraýar.

Aknur guşluk mahaly geldi. Zübeýda onuň bilen tirkeşip, ussahana girdi. Magtymguly bularyň gelenini aňşyrmady öýdýän. Ol maňlaýyndaky düwmelenip-düwmelenip duran derini çalmaga-da wagt tapmadyk ýaly, başyny galdyрман, enaýy tylla ýüzügi ýasap, gutaraňkyrlap barýardy. Zübeýda ünsüni sowmaga dözmedimi-nämemi, gelenligini bildirtmek üçin hiç hili yşarat etmedi. Ýüzük ýasamagam goşgy ýazmak bilen barabar ahyry: rahatlyk gerek. Emma Aknur saklanyp bilmedi.

– Salamälik.

Şahyr agraslyk bilen başyny galdyrdy, ýöne onuň naşyja gurally eli howada doňup galdy. Aperin! Megerem, jahanda Aý ikidir. Birisi-hä asmanda, bireм hut onuň öz öňünde, garyp kepbesiniň içinde, ýalpyldap dur.

Beýdip durmak gelşiksizdi, ol özüni dürsedi:

– Sag-salamatmy, gelin!

Bu pyşyrda meňzeş jogap Magtymgulyň özüne-de zordan eşidildi: – Näme hyzmat?

Gelin ýaş ýigidiň sussunyň basylandygyny aňdy. Ol muňa buýsanyp, çalaja ýylgyryp goýberdi. Şonda onuň gözelligi has artan ýaly boldy.

Zübeýda ara düşdi:

– Gulakhalkasy döwlüpdür, ýene üç günden ýetişse bolar. Ýogsa-

da, tanadyňmy, bu gelni?

– Ilkinji gezek görýän. Biz obaly däl bolmaga çemeli.

– Täze göçüp geldiler. Mämmet aganyň gyzy Aknur.

– Hä, şeý diýsene! Mämmet aga gurgunmy? Sypysam salama bararyn.

Jellat gözler göni şahyryň görejine dikildi. Kirpikler weli, naýza kimin ýürege sünjüldi. "Apat, külli musulmanyň dini-imany, namysy-ary ahyry, ol gözler" diýip, oýlanan Magtymguly nazaryny sowdy. Diýmek, gürrüň gutardy. Aknuryň entegem durasy gelýärdi. Ol lapykeç halda gulakhalkasyny goýup yzyna öwrüldi. Çykyp barýarka, gaňrylyp egniniň üstaşyr Magtymgula äňetdi. Şahyr başky agraslygyny saklap, ýüzük bilen gümrady.

Aknur gelmeli mahalyndan bir gün öňinçä ýüregine daş baglap, ussahana ýeke özi girdi. Magtymguly ýylgyrdy. Gör, ol ýylgyryşy! Beýle bakyşa bütün mal-mülkden geçmek bolar. Şol ýylgyryş Aknura bagyşlanypdy ahyry!

Gelin ýeňillik bilen dem aldy. Ol gaýdanda weli, ene-atasynyň arasynda şeýle gürrüň boldy:

Mämmet baý per güpjegi tirsekläp, şirinlik bilen gök çay süzýärdi. Aýaly Merjen çekinibräk habar gatdy:

– Baý...

– Diňleýän.

– Aknur janyň-a, aýagy ýeňledi.

– Ýüregim gysýar diýmesini goýdumy?

– Ony agzanogam, ýöne...

– Ýene, näme?

– Göwnüme bolmasa, halkany onuň özi döwdi, öňinçä-de bitindi. Ol... şo ýerik barmak üçin bahana.

– Açygrak aýt.

Aýaly gönülemeledi:

– Iki ýyldyr indi, gaýyn öýüne gaýtarmak gerek. Näçe saklasaň-da, myhman-a ol.

– Muny öň döwnük etdiň. Esasy matlabyňy heniz aýdaňok.

Aýaly ýaýdandy, ýüzüni keseräk sowdy. Göz gytagyňy aýlap baý muny gördi.

– Sen hemişe gönümeldiň. Aknuryň ejesi, ikimiziň aramyzda pynhan syr berçigip ýatmasyn.

Aýaly bu gezegem aýlawly gepledi:

– Aknur gyzka seniňkiden başga Magtymgulyňyň diwanyny edindi. Mundan habaryň-da ýokdur. Şony gijesine goltugyna alyp ýatýan mahaly-da boldy.

– Päh-eý, oňaraýdyň-ow, Magtymgulynyň goşgularyny söýmeýän barmy? Oňa duşmanlar-da boýun.

– Ol Magtymgulynyň goşgularyny söýýä – Aýaly ýuwdundy: – Özüni weli, ondanam beter.

Mämmet baýyň çekge damarlary tirpildededi. Merjen daýzany çekindirýänem şudy. Bu ahwal baýyň gahary gelip ugranlygynyň alamatydy.

– Öň nä dil ýarmadyň?

– Bererdiňmi, Magtymgula Aknury?

– Bererdim. Men tüçjar baý bolmasamam, zadym özüme ýeterlik. Aknuryň gözi aglamasa bolýa. Jogap ber, öň nä aýtmadyň?

– Öň Meňli bardy. Aknur şonuň üçinem dymandyr. Ol maňa-da hiç mahal bu barada dillenenok. Diňe ene ýüregim syzýa. Wah, ýüzügara edäýmese ýagşy, bizi.

– Kim?

– Aknur. Magtymguly ýaş ýigitdir.

– Näme samahullaýaň, sen?

Baý syçrap turdy-da, tärimden asylgy gylyjyny kakup aldy. – Ýeke perzendim bolanlygy üçin Aknur bir gözüm, ajap şahyrlygy üçin Magtymguly beýlekisi. Namysymyň depgilenjek ýerinde weli..

Ol gapa yöneldi.

– Nirä?

– Ikisinem kerçärin.

– Saklan, baý! – Aýaly süýnüp, onuň aýagyndan ýapyşdy: – Sadagaň bolaýyn dur! Ýene çay içim salym garaş, ondan soň näme etseň, rugsat. – Äri aýagyng silkip aldy. Aýaly gapa baryp, gerňeldi:

– Ilki meni parçala, ýogsa-da, garaş.

Heniz aýalynyň-da göwnüne degmedik baý iner ýaly uly göwresini aşak goýberdi.

Şu pursat Aknur Magtymgulynyň goşgusyny özüne aýdyp durdy:

Keşť eýleýip gezdim yşkyň dagyndan,
Ne beladyr, kimse çeker bu derdi?
Yşk dagyn assalar gögüň boýnundan,
Gök titreýip, çeke bilmez bu derdi.

Yşk eser etmese, ýanmaz çyraglar,
Yşga düşse, guşlar eňrär gurt aglar,
Egiler haýbatly, kuwwatly daglar,
Daşlar erip, çeke bilmez bu derdi.

Kimdir yşkyň ýükün çeken merdana?
Pelek gördi gorkup düşdi gerdana,
Zemin jünbüş eýläp oldy lerzana,
Çöller-düzler çeke bilmez bu derdi...

Aknur: "Peder bize miras goýmuş bu derdi..." diýip, goşgyny tamamlanda hem Magtymguly diňleýşi ýaly, sarsman oýlanyp otыр. Bu gelin – ajaýyp goşgy. Goşgynyň özi goşgy okanda, niçik, gözəl bor oguşýan".

Gelin hem: "Owal-ahyr aýdyp dyndym, bu derdi. Düşündimikä. Düşünendir. Arman, men mynasyp däl, boý ýigid-ä ol. Kirkimirsiz söýýänligim hak".

Magtymguly ýeňillik bilen ýokary turdy-da, Aknuryň edil alkymyna geldi. Şahyry gelniň zülpünden kükeýän müşk ysy, jadyly bakyşy humarlandyrdy. Gelni-de ýüzüne degýän ýigidiň mylaýym demi beýhuş etdi. Onuň başyndan akył-huşy uçdy. Gözlerini süzdi. Teşne dodaklar bolsa, diňe öpüşe garaşdy. Magtymguly birden huşuna aýlanan ýaly, maňlaýyny tutup, gaýra çekildi.

Aknuryň bar arzuwy ýele sowruly: "Ýeňilkellesen, Aknur, eýsem, ysgalan gül kime gerek? Ýürek syryňy açyp, özüňi masgaraladyň, onda-da, bütin ilni guwanjynyň önünde".

– Aknur! – Magtymgulyň adyny tutmagy onuň göwnüni galdyrmady. Gaýtam, bir gysym bolup, sykyldy. Serwi boýy şemal galgadýan agaç ýapragyna döndi. – Aknur, seniň päkize ýüregiň bar. Goşgyny näme üçin aýdýanlygyňa-da düşündim. Bolmanda-da, gözler ilkinji geleninde, ýürekden öňinçä pynhan syry aýdypdy. – Magtymguly ikiýana gezmeläp, saklandy: – Adamyň ýagşy ýigitmi?

– Daşymda perwana neresse.

– Takdyr meni Meňliden aýryp, ýüregime dag goýdy, ýöne söýgimi oçurip bilmedi. Sen deý, näzeniniň-de muhabbetini bagyşlady. – Magtymguly ýene saýhally gezmeledi. – Şum täleýiň Meňliden soň, seniň kimin mylakatly maşgala duş etmejegine-de ynanyan. – Onuň sözlerinde hasrat duýuldy.

Aknur:

– Menem özümi bagtly saýyp bilmerin. Meňli senden aýra düşse-de, bagty çüwen gyz. Ol söýgiňi gazandy. Maňa indi ýekeje zat gurbat berer, gijä galsam-da, başky söýgimi aýdyp bildim.

Soňra Magtymgula gowşaklyl aralaşandyr öýdüp pikir eden gelin iň soňky umyt bilen oňa jadyly nazaryny dikdi. Pagyş-para eredip barýan bakysdan ejizleýän şahyryň kellesinde Aknury başda görendäki pikiri at çapdy: "Külly musulmanyň dini-imany, namysy-ary ahyry ol gözler".

Magtymguly aýgytlylyk bilen: "Ýok bu jeren gözlere diňe naýynsap saýýatlar dönüklük edip biler" diýen gutarnykly karara geldi:

– Aknur, il-günüň öňünde wejera bolarys. Il weli, beýikdir. Beýik zada hemişe sarpa goýmak gerek. Müdimilik hoş! – Şahyr aňyrsyna bakdy.

Ol Aknuryň gözleriniň ýaşdan dolanyňy duýdy. Soňra:

– Magtymguly, yhlasym seni uraýmasa ýagşydyr – diýen agy gatşykly zaryň sesi eşidildi.

Gapydan Züleyha girdi. Aňk-taňk bolan gyzyň egnine ýaplanyp, Aknur daş çykdy.

Ol öýlerine gelende ejesidir dädese urşup aýrylyşan ýalydy. Dädesine seredende weli, ini düýrükdi. Mämmed baýyň gözleri çym-gyzyl bolup, awunyň üstüne bökjek gaplaňa çalyň edýär, gynýndsn ýarpy çykarylan gylyjynam gysymlapdyr.

Aknur zordsn dillendi:

– Eje, ýakynda sähetli gün haçan?

– Ertir gyzym.

– Onda ýene öňki obamyza göçeli. Ol öýden çykdy.

Enäniň çaklamasy dogry çykdy. Söýgüsi paşmadyk Aknur hökman şeýle diýmelidi. Dürli bahana tapyp, Etrek ýakasynda gondurdan süýji umyt üzüldi. Bu şirin duýgynyň niçik apatdygyny Merjen daýza gowy bilýär. Mämmed baý özi üçin köp mahal perwana bolup, söýgüsini gazanypdy. Onsoň, onuň gijä galan gyzyna ýüregi awady, daşyndan bolsa:

– Gylyjyňy gynyna salaý, baý! Asyl bisyýak gyzymyz ýokdur-la, şeýtanyň was-wasyňa düşdüm – diýdi.

Mämmed baý, näme üçindir, gylyjyny omrup döwüp, böwre oklap goýberdi...

Ertesi Zübeýda bejerilen gulakhalkany Aknura gowşuryp, göçi ugradyşdy. Göçüň garasy ýiteňkirlände ak ineriň üstünde oturan Aknur süýji umyt bilen yzyna bir gaňrylyp, obanyň ileri çetine ser saldy.

Dünýäni unudyp, ussahanasynda işläp oturan Magtumguly, barybir, gelniň ýüreginiň bärde galanlygyny bilmedi.

© Annatagan NURGELDIÝEW. Taryhy proza